

HET PROBLEEM

F.P. van Oostrom

Jacob van Maerlant

Voor de aartsvader van de Middelnederlandse literatuurgeschiedschrijving was het al een probleem. Waar leefde en werkte Jacob van Maerlant? Omstreeks 1787 schreef Hendrik van Wijn een 'Verhandeling over de ligging van zekere plaats genaamt Maerland. den Digter van dien naam en iets over de digtkunde der twaalfde en dertiende eeuwen'. Het was de begintijd van het vak, toen bij wijze van spreken elke maand een 'nieuwe' Middelnederlandse tekst ontdekt werd, maar ook een nieuwe vraag werd opgeworpen. Zo'n vraag werd al spoedig de biografie van de vader der dietse dichtren algader. Waar lag dat Maerlant eigenlijk, waar deze dichter herkomst vond? Volgens Van Wijn op het eiland Oost-Voorne, nabij Den Briel, alwaar de dichter Jacob in het maerlant het kostersambt zou hebben uitgeoefend. Van Wijns theorie combineerde de schaarse (en vage!) plaatsen waar Maerlant zichzelf in zijn werk presenteert – bijvoorbeeld als Jacob die costere van maerlant – met gegevens uit de historische werkelijkheid, die de rijksarchivaris Van Wijn toentertijd als weinig anderen kende. En Van Wijn kon vorsen, en redeneren: zijn stelling had dan ook veel aantrekkelijks. Zo geeft zij onder meer een elegante verklaring voor Maerlants relatie met zijn drie bij naam bekende opdrachtgevers: Nicolaes van Cats (Der naturen bloeme) en Albrecht van Voorne (Graal-Merlijn) behoorden tot de naaste getrouwen van de derde, hoogste beschermbeër van de dichter: Floris v (Spiegel historiael), graaf over Holland en Zeeland, inclusief het eiland Voorne.

Maar niet alle stukjes van de puzzel sluiten hier zo fraai aaneen. Verklaart Maerlant immers niet zelf dat hij een Vlaming is? En was hij volgens overlevering niet scepenclerc (zeg: gemeentesecretaris) van Damme geweest? En past zijn leerrijke, didactische oeuvre niet veel beter in het hoogontwikkelde Vlaamse stedenlandschap van de dertiende eeuw dan in het zompige Holland van die tijd, waar de boeren nog in geen honderd jaar tot burgers zouden opklimmen? Om deze en dergelijke

Frits Pieter van Oostrom (1953) is hoogleraar in de Nederlandse letterkunde tot de Romantiek aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

redenen heeft Van Wijns opvatting van meet af aan behalve instemming ook veel kritiek geoogst, niet in de laatste plaats van Zuidnederlandse zijde.

MARTJE PRAKKE

In het voorjaar van 1957 maakte de Amsterdamse hoogleraar W.Gs Hellinga met een groep studenten een fietstocht door het Brugse Maarland. Hier het gezelschap in de achtertuin van pastoor Noterdaeme, van wiens opvattingen Hellinga een fervent pleitbezorger was. (Het zuiltje waartegen Hellinga hier leunt is, naar toenmalige ooggetuigen verzekeren, geen voetstuk-voor-Maerlant, maar een drinkbak-voor-vogels.)

Heel zwaar geschut werd daarbij in stelling gebracht door pastoor J. Noterdaeme, die in de jaren vijftig van onze eeuw een reeks artikelen wijdde aan zijn grote ontdekking: er lag een Maerlant nabij Brugge! Daar zou de dichter zijn geboren en getogen, en – voor hij het stadsbestuur van Damme ging dienen – cleric geweest zijn van de ridders van Roden. Niks koster dus: hij heette Jacob de Costere, en komt als Jacobus Custos in de Brugse bronnen voor. Zoveel te beter eigenlijk: een kostersbaantje op het kale Voorne was welbeschouwd toch ook geen functie voor de eerste grote Dietse dichter. Het Voornse Maerlant vervaagde in de mist in vergelijking met het Maerlant van het schitterende Brugge: wie had er nog behoefte aan de grote Vlaamse dichter naar een Hollands eiland

HET PROBLEEM

te verbannen? Het Maerlant-standbeeld dat men in het vuur van de Vlaamse Beweging en bij Koninklijk Besluit van 1859 voor het raadhuis van Damme had opgericht, leek steviger dan ooit te staan. Volgens de laatste geschiedschrijver van de Middelnederlandse letterkunde, Gerard Knuvelder, wint het betoog 'dat Jacob van Maerlant De Coster heette en in het Brugse Maerlant en omstreken zijn leven heeft doorgebracht, steeds meer aan waarschijnlijkheid'.

Doch langzamerhand ging de fut uit het probleem. Misschien had het zijn lange leven tegen: vermoedelijk was het door de vele tientallen publikaties ook te complex geworden. En hoe te kiezen uit zulke disparate theorieën, waar er zoveel onbekenden in het spel zijn? Maar vooral: wat deed het er eigenlijk toe, waar Maerlant had geleefd, en of hij klerk of koster was? Voor ons is hij de dichter, en nog wel van een tiental grote werken, zo'n 230.000 verzen in totaal. Zou het vak er niet veel beter aan doen zich op Maerlants werk te concentreren, in plaats van zich te verliezen in vruchteloze speculaties over waar nu toch zijn schrijftafel zou hebben gestaan? Het was de tijd van literaire autonomie, de strikte analyse van de inhoud van de literaire tekst. En als het voor de literatuurwetenschap van geen belang was om te weten wat Achterberg nu wel en niet met zijn hospita had uitgevoerd, waarom dan wel zonnig wroeten in de biografie van Maerlant?

Hier valt veel voor te zeggen, zeker waar aan de interpretatie van Maerlants werken nog zoveel minder is gedaan dan aan de poëzie van Achterberg. De kennelijke tegenzin onder neerlandici om

met de studie van dit enorme oeuvre ernst te maken – wie kan zeggen dat bij de Spiegel historicael gelezen heeft, laat staan de hele Maerlant? – moet inderdaad met kracht worden bestreden, zeker nu bij schaarse dieptepeilingen telkenmale fraaie vondsten aan het licht kwamen. Maar intussen is toch ook het klimaat in het vak medioneerlandistiek wederom gewijzigd. Niet langer vormt de tekst-interne analyse nog alfa en omega van het bedrijf: zeker waar het historische teksten betreft wil men ze weer zien ingebed in hun oorspronkelijke context van ontstaan en functioneren. Zo staat de relatie tussen de auteur en zijn publiek in het brandpunt van de aandacht: waarmee we in het geval van Maerlant, met zijn hooggeplaatste opdrachtgevers, weer naar Holland lijken te verhuizen...

Maar wat blijft dan nog over van de burgerlijke Maerlant? Is hij eigenlijk wel ooit scepenclerc te Damme geweest? Doch anderzijds: het valt toch moeilijk vol te houden dat aan zijn oeuvre elke burgerlijke invloed vreemd is? En nog iets: hoe kan Maerlant op Voorne al die boeken hebben geraadpleegd die hij voor zijn werken aantoonbaar heeft benut? Alleen al wat dat betreft behoudt de 'Brugse' theorie een onweerstaanbare bekoring, het Brugge met zijn scholen en abdijen vol geleerdheid en zijn schrijfcentra, die bovendien aantoonbaar hebben bijgedragen tot de verdere verspreiding van Maerlants werken? Inmiddels schrijven we 1988, twee eeuwen sinds Van Wijn zich voor het eerst over Maerlants leven uitliet. Hoelang zal het probleem nog meegaan?